

A IX. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus rezümékötete
Miskolc, Miskolci Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, 2026.
ISBN 978-963-358-448-4

29. szimpózium

***Karrierlehetőségek a 18. századi Magyarországon:
társadalmi, nemzeti, felekezeti átlépések és határaik***

Szervezés: Khavanova Olga, Forgó András
Tudományterület: történettudomány

A SZABAD KIRÁLYI VÁROSOK KÖZIGAZGATÁSI PROFESSZIONALIZÁCIÓJA A 17–18. SZÁZADBAN: IGAZGATÁSI ÉS TÁRSADALMI HATÁSOK ÉS JELLEMZŐK

Németh István

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem

A professzionalizáció kutatása a nemzetközi tudományosságban különösen a 21. század elején élénkült meg. A szakszerűség vizsgálata a történettudományban azonban már a '90-es években a történészi érdeklődés homlokterébe került, mivel az új igazgatási elvek mellett, amely a kora újkor állam kialakulását is döntően meghatározták, a társadalom számára új kiemelkedési lehetőségek is megnyíltak. Előadásomban a magyarországi szabad királyi városokban megfigyelhető változásokra fókuszálok, amelyek az állam felől érkező nyomásra történtek meg. A 17. század végén nagyon lassan kialakultak a korábban szinte teljesen önálló szabad királyi városokban is a hivatszerűség alapjai. Az uralkodó személyében megjelenő királyi biztosok új igazgatási elveket honosítottak meg a városi igazgatásban, amelyek a modern közigazgatási alapelveken nyugodtak. A városi közigazgatás, gazdálkodás és számvitel területén a professzionalizmus jegyei jelentek meg a 18. század első harmadában. Az új várospolitikai intézkedések egyben újszerű városvezetést is kialakítottak. Az új elit a hivatalnok-értelmiségiekre jellemző egyetemi képzettség, jogi és igazgatási ismeretek és egy újfajta hivatalnoki ethosz szellemében viselkedett és keresett új karrierlehetőségeket.

KARRIERLEHETŐSÉGEK A 18. SZÁZADI PEST VÁROS MAGISZTRÁTUSÁBAN**Nagy János**

Budapest Főváros Levéltára

Pest szabad királyi város belső tanácsának 1705 és 1790 között hivatalba lépett tagjainak prozopográfiai elemzése során jól kirajzolódott egy olyan értelmiségi és hivatalnoki profilú társadalmi csoport kollektív portréja, amelynek tagjai magasabb iskolázottságuk és jogi-közigazgatási ismereteik révén kiemelkedtek és elkülönültek a kézműves-iparos polgárság tömegétől, élethivatás-szerűen a közjó és városuk szolgáltatára kötelezték el magukat. A vizsgált korszakban a Budai Kamarai Adminisztráció, majd a Magyar Kamara és a Helytartótanács joghatósága alatt álló város megőrizte önkormányzati igazgatását, egyúttal végrehajtotta a központi kormányzat modernizációs programját, miközben saját igazgatási rendszere és hivatalnoki kara lassan szakszerűsödött. Emellett modernizációs deficitre is felfigyelhetünk, így például a 18. századi Pesten megmaradt a rokonsági kapcsolatok szerepe a tisztségekbe jutásnál, vagy éppen a városi gazdálkodás erőforrásainak saját haszonra való fordítása. A század nagyobb részében hungarus tudatú polgárság elitje a felvilágosodás hatására a nyelvi-kulturális- politikai törésvonalak mentén szétszakadt: innen egyaránt vezettek utak a magyar rendi-nemzeti és lokálpatrióta (Boráros János), a német kultúra és centralizáció (Franz Gotthardi), a szerb felvilágosodás (Muskatirovics János) programja felé. Előadásomban azzal az etnikai, származáshelyi-, rendi tekintetben heterogén, 65 fős csoporttal szeretném megismertetni a közönséget, amely a 18. században a Rákóczi-szabadságharc pusztulását követő újjáépítését levezényelte és az erőteljesen agrár vonásokat viselő kisvárosból jelentős regionális forgalmat bonyolító, a testvérváros Budához hasonló népszerűségű kereskedővárossá vált Pestet irányította.

KARRIERLEHETŐSÉGEK A 18. SZÁZADI EVANGÉLIKUS POLGÁRCSALÁDOK FIAI ELŐTT**Tóth Árpád**

Miskolci Egyetem

A jellemzően német kultúrájú evangélikus polgárság sajátságos térbeli megoszlásban és felekezeti kisebbségi helyzetét tekintve is változatos formák közt élt a 18. századi Magyar Királyságban. E rendies kulturális-társadalmi kör ambiciózusabb családjai előtt a németországi protestáns egyetemeken való tanuláson és az ezt követő elvándorláson kívül számos további mobilitási irány is nyitva állt, amely a kora kapitalista üzleti sikertől az államot, a (katolikus) főurakat vagy a városi közösségeket szolgáló korai értelmiségi pozíciókba és ezeken keresztül akár a nemesi rendbe emelkedést is lehetővé tette. Az előadás a Soprontól Győrön és Pozsonyon keresztül Kassáig terjedő térben mozgó családok karriertípusait vizsgálja.

SZÉKESFEHÉRVÁR MAGISZTRÁTUSÁBÓL FEJÉR MEGYE TISZTIKARÁBA: A KRESKAYAK KÉT HIVATALVISELŐ GENERÁCIÓJA

Nagy Ágoston

Nemzeti Közzolgálati Egyetem

Az előadás a fejér vármegyei Kreskay-család két hivatalviselő generációjának, Kreskay János székesfehérvári városbírónak és fiainak példáján keresztül azt vizsgálja, hogy a 18. század közepén egy birtoktalan, de tudástőkével rendelkező armalista család milyen lehetőségekkel rendelkezett a társadalmi emelkedésre.

PÜSPÖKI KARRIERUTAK A 18. SZÁZADI MAGYARORSZÁGON

Forgó András – Gőzsy Zoltán

Pécsi Tudományegyetem

Az előadás a kor katolikus püspökeinek életútjait, azok hasonlóságait és különbségeit kívánja bemutatni néhány jellemzőnek ítélt példa, valamint a csoport egészére vonatkozó statisztikai adatok segítségével. A prelátusok származásának, tanulmányainak és az egyházi karrier különböző állomásainak áttekintésével lehetőségünk nyílik megrajzolni azokat a társadalmi, kulturális és nem utolsósorban politikai mintázatokat, amelyek ezt a csoportot jellemezték. Egyúttal arra a kérdésre is választ keresünk, hogy milyen feltételrendszer mentén történt a korszak püspökeinek kinevezése, milyen egyházi és állami elvárásokkal szembesültek a század folyamán.

A katolikus egyházi hierarchiát a történeti szakirodalom hagyományosan a társadalmi mobilitás egyik fontos színterének tekinti, ahol a merev rendi keretek átlépésével az alacsony származásúaknak is lehetőségük nyílt magas pozíciók betöltésére. A 18. századdal foglalkozó történeti munkák azonban a magyarországi katolikus püspöki kart zárt arisztokrata csoportként írják le, amelyben az uralkodó által kinevezett, megbízható főúri családokból származó főpapok tevékenykedtek a katolikus expanzió előmozdításán. Az előadás során ismertetett adatok elemzésének ezt az ellentmondást is szeretnénk feloldani, és így pontosítani, illetve korrigálni a főpapi életutakról a szakirodalomban kialakult képet.

ÉRDEKKÉPVISELET A 18. SZÁZADBAN? KÜZDELEM A HIVATALNOKOK BÉREMELÉSÉÉRT

Kulcsár Krisztina

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

A Magyar Királyság központi állami hivatalaiban csak az 1720-as évektől szabályozták egységesen a fizetéseket. Ebben közrejátszott, hogy az 1724-ben megalakított

Magyar Királyi Helytartótanács hivatalnokai beosztásonként egységes fizetést kaptak kézhez. A bécsi székhelyű Magyar Királyi Udvari Kancellárián 1727-ben rögzítették a hivatalnokok járandóságát, amely azelőtt változó összegű volt. Ezt követően időnként, beosztásonként változtak a fizetések.

Az előadás azt mutatja be, milyen központi rendelkezések születtek a 18. század folyamán a hivatalnokok fizetéseiről, milyen szempontok szerint döntöttek a fizetésemelésről, mennyiben próbálták meg összehangolni a központi kormányzat alkalmazottainak bérét. Másrészt a hivatalnokok maguk is kérvényezték fizetésük emelését, hol egyénileg, hol csoportosan, néha pedig társadalmi jogállás szerint. Kérvényeikben az alkalmazott érvek nem csak egyéni, hanem kollektív nehézségekre, problémákra is rávilágítanak, és a közös érdekek miatt közös fellépést mutatnak. A helytartótanács alkalmazottak törekedtek arra, hogy fizetésük összhangban legyen a szintén pozsonyi székhelyű Magyar Kamara hivatalnokainak fizetésével. Ehhez meg kellett nyerniük mind az uralkodónőt, mind a 18. század utolsó harmadában a helytartóként Pozsonyban tartózkodó Albert szász-tescheni herceget is.

ESTERHÁZY MIKLÓS GRÓF: DIPLOMATA VAGY UDVARONC?

Khavanova Olga

OTA Szlavisztikai Intézet

Az előadás gróf Esterházy Miklós magyar főúr és osztrák diplomata 18. század közepi pályafutását vizsgálja. Ő volt az első magyarok egyike, akiket Bécsben hivatásos diplomáciai pályára jelöltek ki. Felmerül a kérdés: vajon fiatalkorában az idegen országok és a távoli utazások vonzották, vagy a kifinomult diplomáciai játszmákhoz volt-e inkább tehetsége? Bár szívesebben szolgált volna a bécsi udvarban, a sors úgy hozta, hogy a drezdai, a madridi és a szentpétervári képviselletekre kapott megbízást. A Szentpéterváron töltött nyolc év külön fejezetet alkot húszéves karrierjében: nemcsak Oroszország osztrák–francia szövetséghez való csatlakozását sikerült biztosítani, hanem egy széles kliensi hálózatot is kiépített, pazar életmódjával kivívta az udvari társaság csodálatát, és bizalmas barátságot ápolt Erzsébet cárnővel.

JELKY ANDRÁS KALANDJAINAK TRANSZFORMÁCIÓJA

Pusztai Gábor

Debreceni Egyetem

A Jelky András kalandjairól szóló mű először a 18. század végén jelent meg német, majd magyar nyelven és a 19. században több kiadást is megért. Az egyszerű kalandos életútból ekkor vált Jelky "magyar Robinsonná". Igazi népszerűsége akkor tett

szert, mikor Hevesi Lajos ifjúsági regénnyé dolgozta át a történetet. Jelky a legkisebb szabólegény szinte magyar népmesei figurája, a rátermett, furfangos, kitartó legény toposzává vált, aki Baján szobrot is kapott. A 20. században is számtalan kiadást megért ifjúsági regényt sokféle módon feldolgozták. Készült belőle hangjáték, diafilm és musical is. De Jelky történeti illetve irodalmi figurája tényleg a mindent nehézséget könnyedén legyőző, hős szabólegény alakja? Előadásomban az eredeti és a feldolgozott szövegek, valamint magyar és holland levéltári anyagok alapján igyekszem választ adni a kérdésre.